

za čisté a za nečisté. Každý je nějaký, jiný než ten druhý. Někdy je těžké chápat, že ten, kdo je jiný, může být stejně dobrý jako já. Ale dokud to lidé nepochopí, neočistí se svět od utrpení.

Jednoho dne všechny naše Židy sebrali a odvezli je pryč. Zahynuli v koncentráku. Přežil jediný Šaňa, žije v Izraeli. Olga, co se mnou chodila do školy, chtěla utéct do Maďarska, ale na hranicích ji chytili a zastřelili.

Domy a obchody po Židech arizovali. To znamená, že si je rozebrali sedláci, kteří se dali do Hlinkovy gardy. Obchod, kde babička pila na knížku, arizoval nějaký Vajda. Před válkou byl komunista, za války se dal z taktických důvodů do Hlinkovy strany. Po válce se oběsil.

Mulo

Naši lidé se strašně bojí mulů. Všichni Romové, co jich na světě je, věří, že duše mrtvých, mulové, se vrací na zem a pouštějí hrůzu na živé. Vracejí se z různých důvodů. Chtějí se pomstít někomu, kdo jim ublížil nebo zůstal něco dlužen, nebo je něco trýzní, nesplnilo se jim nějaké přání, nebo se jim stýská po příbuzných. Mstí mulové pustí na člověka takovou hrůzu, že ztratí řeč a může i onemocnět, nadělají mu modřiny, svedou ho z cesty, házejí nádobí, chřestí na půdě řetězy a vyvádějí všelijaké mrtvolné skopiceiny. Duše hodných příbuzných přicházejí varovat a upozorňovat. Ale ani s takovými mrtvými není příjemné pobývat pohromadě. Mrtvý má zůstat tam, kam patří, a neplést se mezi živé. Mulové, kteří se vrací na zem, trpí. A kdo trpí, ten trápí. Proto jsme za ty bludné duše prosili Boha, aby se jich ujal, odpustil jim hříchy a dopřál pokoj jim i nám.

Každý Rom má nějaké zážitky s muly. Třeba moje tchyně, ta by mohla vyprávět! Matka mé tchyně pracovala od malička u zedníků. Když jí bylo čtrnáct let, udělal jí polír dítě. Pak druhé a nakonec třetí. Samozřejmě si ji nevezal, protože to byla cikánka. Provdali ji za Roma a ten jí kvůli těm třem nemanželským dětem strašně bil. Celý život jí vyčítal, že musí žít tři pancharty. Z matky mé tchyně se ze samého žalu stala loupežnice. Ne že by loupila, ale byla neohro-

žená, každému řekla, co si myslí, a veřejně si vzala, co potřebovala. Jednou potřebovala zeli, a tak se vypravila na nejbližší zelné pole. Mou nastávající tchyni vzala s sebou, bylo jí tehdy asi deset let. Přijdou na pole a najednou se za nimi ocitne nějaký gádžo. Za normálních okolností by loupežníci ani nenapadlo, aby se ho lekla, naopak, byla by mu takovým způsobem vysvětlila, že potřebuje zeli, že by vzal nohy na ramena, i kdyby to byl sám velitel četníků. Tentokrát ovšem matka mé tchyně zkameněla a nebyla schopná se hnout z místa. Podle toho poznala, že to není gádžo, ale mulo. Vtom už se jim také zjevil zepředu. Vypadal příšerně, jenom do obličejů mu nebylo vidět, protože mulové nikdy neukáží obličej. Podle obličejů a podle pohybů poznala matka mé tchyně, že je to nebožtík hospodář, kterému patřilo zelné pole. Přišel si ochránit své zeli. Když z loupežnice opadla hrůza, popadla dceru za ruku a pádily domů, co jim nohy stačily. Musely se spokojit s „nahými haluškami“ bez zeli.

Já jsem si také užila s mulem. Mohlo mi být dvanáct let. Strašně jsem chtěla jít do kina. Dávali nějakou kovbojku. U nás v městečku nepromítali totiž nikdy nic jiného než kovbojky. Jenže do kina člověk zadarmo nepustili a lístek stál korunu. Povídám naší Maruši: „Maruš, půjdeme vinšovat a vyděláme si na lístek.“ Bylo to o vánocích a to vždycky celá horda romských dětí chodila po vesnici vinšovat. Zašly jsme do každého dvora, zazpívaly Narodilo se Jezulátko a selky nám dávaly šinga – veliké rohlíky – nebo pětník. Uminila jsem si, že nám vinšování musí vynést na lístek do kina.

Vydaly jsme se z domova ráno za tmy, abychom předběhly ostatní děti. Jenomže ve vesnici nikde nikdo, všude tma, za jediným oknem se nesvítilo. Povídám: „No jo, asi je ještě noc!“ Copak jsme věděly, kolik je hodin? „Co budeme dělat? Pojd', jdeme domů.“ A šly jsme domů. Jak sestupujeme po svahu od mostu k osadě, koukám, před naším domkem někdo stojí. Nějaká ženská. Podle oblečení to byla gádži, sukně až na zem, šátek s třásněmi.

„Podívej, támhle stojí nějaká selka,“ povídá Maruša ve stejné chvíli, kdy jsem to chtěla říct já. Přiblížily jsme se k ní: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus, kam jdete, teta?“ Ona nic. Neozvala se. Jenom nehybně stojí. Nebylo jí vidět do obličejů. Pojala mě hrůza, strnula jsem, ani oči jsem nemohla odvrátit – a jak tak na ni koukám, vidím, že to je jakoby vzduch, šátek, sukně, všechno jenom míhotavý, tetelivý, černý vzduch. Pustila na nás takovou hrůzu, že jsme